SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

Yapon tilidagi へ (e) qo‘shimchasining o‘zbek tilidagi -ga jo‘nalish kelishigi bilan qiyosiy tahlili

A Comparative Analysis of the Japanese Particle へ (e) and the Uzbek Dative Case Suffix -ga

Сравнительный анализ японской частицы へ (e) и узбекского аффикса дательного падежа -ga

Odilov Alimardon Boxodir o‘g‘li

o‘qituvchi, Turan International University

odilovalimardon176@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur maqolada yapon tilidagi yo‘nalish kelishigi yuklamasi へ (e) va o‘zbek tilidagi jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi -ga grammatik-semantik jihatdan qiyosiy o‘rganiladi. Tadqiqotning maqsadi ikki birlikning o‘xshash va farqli xususiyatlarini aniqlash hamda ularning tarjimadagi muvofiqlik darajasini baholashdir. Tahlil kontrastiv (qiyosiy-qarama-qarshi) metod asosida, yapon va o‘zbek tillarining o‘quv va ilmiy grammatikalariga tayangan holda, harakat yo‘nalishi, maqsad nuqtasi, qabul qiluvchi, vaqt va boshqaruv (valentlik) kabi ma’noviy maydonlar bo‘yicha olib borildi. Natijalar shuni ko‘rsatdiki, へ ning ma’no doirasi tor bo‘lib, asosan harakat yo‘nalishi va manzilini bildiradi; o‘zbek tilidagi -ga esa ancha keng polifunksional birlikdir (yo‘nalish, qabul qiluvchi, maqsad, vaqt, tajribachi, boshqaruv). Shu sababli へ →-ga tarjimasi deyarli izchil, -ga → へ tarjimasi esa bir tomonlama va cheklangan. Yapon tilidagi に yuklamasi o‘zbek tilidagi -ga bilan へ ga qaraganda ko‘proq funksional kesishmaga ega ekani ham aniqlandi.

Kalit so‘zlar

yapon tili, o‘zbek tili, へ, -ga, jo‘nalish kelishigi, qiyosiy tilshunoslik, kontrastiv tahlil, tarjima.

Abstract

The article presents a contrastive analysis of the Japanese directional case particle へ (e) and the Uzbek dative-directional suffix -ga. Using a descriptive-contrastive method, the study compares their semantic functions (direction, goal, recipient, time, purpose, experiencer, verbal government) and translation equivalence. The findings show that へ has a narrow, mainly directional function, whereas -ga is polyfunctional; therefore,

へ *is almost regularly rendered by -ga, while the reverse mapping is restricted. The particle* に *proves to be a broader functional counterpart of -ga than* へ.
Keywords
Japanese, Uzbek, へ*, -ga, dative case, contrastive linguistics, translation.*
Аннотация
В статье проводится сопоставительный анализ японской частицы направления へ*(e) и узбекского аффикса дательного-направительного падежа -ga. Показано, что* へ *имеет узкую направительную семантику, тогда как -ga полифункционален; поэтому* へ *почти всегда переводится через -ga, обратное соответствие ограничено. Частица* に *функционально ближе к -ga, чем* へ.
Ключевые слова
японский язык, узбекский язык, へ*, -ga, дательный падеж, сопоставительное языкознание, перевод.*

1. Kirish

Yapon va o‘zbek tillari genetik jihatdan qarindosh emas, biroq tipologik jihatdan bir qator umumiy belgilarga ega: ikkala til ham agglyutinativ, gap tuzilishida ega–to‘ldiruvchi–kesim (SOV) tartibiga amal qiladi va grammatik munosabatlar kelishik qo‘shimchalari yoki yuklamalar orqali ifodalanadi (Comrie, 1989; Shibatani, 1990; Johanson & Csató, 1998). Bu tipologik yaqinlik kelishik ma’nolarini o‘zaro solishtirishni, ayniqsa yapon tilini o‘zbek tilida so‘zlashuvchilarga o‘rgatishda va o‘zaro tarjimada muhim qiladi.

Yapon tilida harakat yo‘nalishi asosan へ (e) va に (ni) yuklamalari bilan, o‘zbek tilida esa -ga jo‘nalish kelishigi bilan ifodalanadi. O‘zbek tilini ona tili sifatida biladigan o‘quvchilar uchun muammo shundaki, bitta o‘zbekcha -ga qo‘shimchasi yapon tilida へ, に yoki boshqa yuklamalarga mos kelishi mumkin. Aksincha, yapon tilidagi へ ni tarjima qilganda tanlov muammosi deyarli yo‘q. Mavzuning dolzarbligi ana shu asimmetriyani tizimli yoritish zarurati bilan belgilanadi. Mavjud tadqiqotlarda yapon tilidagi へ va に ning o‘zaro farqi ingliz va yapon tillarida ko‘p muhokama qilingan (Martin, 1975; Kuno, 1973; Tsujimura, 2014), o‘zbek tilidagi jo‘nalish kelishigi esa turkologik grammatikalarda batafsil tavsiflangan (Kononov, 1960; Mahmudov & Nurmonov, 1995; Rahmatullayev, 2006); ammo ikki birlikning bevosita qiyosi o‘zbek tilshunosligida yetarli o‘rganilmagan.

Tadqiqotning maqsadi – へ va -ga ning grammatik-semantik xususiyatlarini aniqlash, o‘xshash va farqli jihatlarini ko‘rsatish hamda tarjima muvofiqligini tahlil qilish.

Vazifalar:

1. Yapon tilida へ ning grammatik maqomi va ma’no doirasini yoritish.
2. O‘zbek tilida -ga ning shakliy va ma’noviy xususiyatlarini tavsiflash.
3. Ikkala birlikni umumiy ma’noviy maydonlar bo‘yicha solishtirish.
4. Tarjimada uchraydigan muvofiqlik va nomuvofiqliklarni aniqlash.

Tadqiqot savoli: へ va -ga qaysi ma’noviy sohalarda mos keladi va tarjimada qaysi yo‘nalishda muvofiqlik buziladi?

2. Material va metodlar

Metodologiya. Tadqiqotda kontrastiv tahlil metodi (James, 1980) qo‘llanildi. Jarayon uch bosqichda amalga oshirildi: (1) har bir til birligining ichki tavsifi, (2) umumiy ma’noviy mezonlar (tertium comparationis) bo‘yicha taqqoslash, (3) tarjima muvofiqligini ikki yo‘nalishda (yapon → o‘zbek, o‘zbek → yapon) tekshirish. Umumiy mezon sifatida harakat yo‘nalishi va manzili, qabul qiluvchi, maqsad, vaqt, tajribachi va fe’l boshqaruvi tanlandi.

Nazariy manbalar. Yapon tili materiali uchun Kuno (1973), Martin (1975), Teramura (1982), Iori va boshq. (2001), Iwasaki (2013), Tsujimura (2014) kabi grammatik tavsiflar, o‘zbek tili uchun Kononov (1960), Sjoberg (1963), Mahmudov va Nurmonov (1995), Boeschoten (1998), Rahmatullayev (2006) ishlari ishlatildi. Kelishik kategoriyasining umumiy tipologiyasi Blake (2001) asosida baholandi.

Misollar. Tahlildagi misollar yapon tili darsliklarida (masalan, *Minna no Nihongo*, 1998) keng uchraydigan oddiy gaplar tipiga mos holda muallif tomonidan tuzildi va tarjima qilindi. Ular tabiiy korpusdan olingan emas, shuning uchun natijalar tavsifiy va tasviriy xarakterga ega; keyingi bosqichda korpus (masalan, yapon tili uchun BCCWJ, o‘zbek tili uchun mavjud matn korpuslari) asosida miqdoriy tekshiruv o‘tkazish tavsiya etiladi. Ma’no talqinlari yuqoridagi grammatikalardagi umumiy qabul qilingan tavsiflarga tayanadi; sahifa raqamlari ko‘rsatilgan joylarni nashrdan qayta tekshirish lozim.

Transkripsiya. Yapon misollari yapon yozuvi, Hepburn romanizatsiyasi va o‘zbekcha tarjima bilan beriladi. Yuklama へ yozuvda *he* shaklida yoziladi, lekin *e* deb o‘qiladi.

3. Natijalar

3.1. Yapon tilida へ (e) ning qo‘llanilishi

Grammatik maqomi. へ yapon tilida kelishik yuklamasi (格助詞, kaku-joshi) bo‘lib, ot (yoki otlashgan birlik) dan keyin keladi va uning fe’lga yo‘nalish munosabatini bildiradi. Yuklama mustaqil so‘z emas, lekin yozuvda ajratilmaydi va o‘zbek kelishik qo‘shimchasidan farqli ravishda ot bilan morfonologik moslashmaydi, ya’ni shakli o‘zgarmaydi. Tarixiy jihatdan へ ko‘pincha 辺 (he, «tomon, atrof») ma’noli otning grammatiklashuvi bilan bog‘lanadi (qarang: Frellesvig, 2010).

Asosiy ma’nolari.

1. Harakat yo‘nalishi: 東京へ向かいます (Tōkyō e mukaimasu) – «Tokio tomon yo‘l olaman».

2. Harakat manzili: 学校へ行きます (Gakkō e ikimasu) – «Maktabga boraman»; 家へ帰ります (Ie e kaerimasu) – «Uyga qaytaman».

3. Yo‘nalishli harakat fe’llari bilan birikish: 行く, 来る, 帰る, 向かう, 出発する, 進む kabi fe’llar.

4. Ba’zi hollarda ko‘chma yo‘nalish: 未来への希望 (mirai e no kibō) – «kelajakka umid» (への shakli).

5. Cheklangan holda qabul qiluvchi: 友達へ手紙を書く – «do‘stimga xat yozaman» (asosan yozma, rasmiy uslubda; so‘zlashuvda に afzal).

へ ning mavjudlik joyi (*… ga bor, …da turadi*), vaqt va tajribachi ma’nolarida qo‘llanmasligi uning ma’no doirasi tor ekanini ko‘rsatadi. Bu ma’nolar に ga xosdir (Martin, 1975; Tsujimura, 2014).

へ va に. Harakat fe’llari bilan へ va に ko‘pincha almashadi: 学校へ行く ≈ 学校に行く. Farq nozik: へ yo‘nalishni, に esa yetib borish nuqtasini oldinga suradi (Teramura,

1982; Iori va boshq., 2001). Shuningdek, に + の birikmasi grammatik emas, shu sababli o‘rnida へ + の ishlatiladi: 日本への旅行 («Yaponiyaga sayohat»).

3.2. O‘zbek tilida -ga jo‘nalish kelishigining xususiyatlari

Shakli. Jo‘nalish kelishigi qo‘shimchasi o‘zbek adabiy tilida asosan *-ga* shaklida, o‘zakning oxirgi tovushiga qarab *-ka* (k dan keyin: *ko‘ylakka*), *-qa* (q dan keyin: *ishtirokchiqa* emas, *qishloqqa*) variantlarida keladi; undosh bilan tugamagan ba’zi shakllarda (masalan, egalik qo‘shimchalaridan keyin, olmoshlarda) o‘ziga xos o‘zgarishlar kuzatiladi: *men → menga*, *sen → senga*, *u → unga*. Tarixiy jihatdan u eski turkiy dativ qo‘shimchasi *-qa/-kä* ga qaytadi (Erdal, 2004). Hozirgi standart o‘zbek tilida unli uyg‘unligi (singarmonizm) deyarli yo‘qolgani sababli, qo‘shimchaning unlisi o‘zgarmaydi, o‘zgaruvchan faqat undosh qismidir (Sjoberg, 1963; Boeschoten, 1998).

Asosiy ma’nolari.

1. Harakat yo‘nalishi va manzili: maktabga boraman, Yaponiyaga uchaman.

2. Qabul qiluvchi (adresat): ukamga kitob berdim.

3. Maqsad: ishga ketdim, o‘qishga kirdim.

4. Vaqt: soat beshga uchrashamiz, kechga yetib boraman.

5. Tajribachi: menga bu kitob yoqdi, unga qiyin tuyuldi.

6. Fe’l boshqaruvi: rasmga qarayman, o‘qituvchiga ishonaman, onasiga o‘xshaydi.

7. Sabab, qiyoslash va boshqa ikkilamchi ma’nolar (bu ma’nolar mazkur maqolaning asosiy doirasidan tashqarida qoldirildi).

Shu bois -ga o‘zbek tilidagi eng polifunksional kelishik qo‘shimchalaridan biri hisoblanadi (Kononov, 1960; Mahmudov & Nurmonov, 1995; Rahmatullayev, 2006).

Odam manzil bo‘lganda. O‘zbek tilida shaxs manzil bo‘lsa, ko‘pincha *yoniga, oldiga, huzuriga* kabi ko‘makchi otlar qo‘shiladi: *o‘qituvchining oldiga boraman*. Yapon tilida ham xuddi shunday, shaxs manzil bo‘lsa 〜のところ yoki 〜の家 kerak: 先生のところへ行きます.

3.3. へ va -ga ning qiyosiy tahlili

1-jadval. へ va -ga ning ma’noviy maydonlar bo‘yicha taqqoslanishi

Ma’noviy maydon	へ (e)	-ga	Yapon misoli	O‘zbekcha tarjimasi
Harakat yo‘nalishi	+	+	東京へ向かいます	Tokioga yo‘l olaman
Harakat manzili	+	+	学校へ行きます	Maktabga boraman
Qaytish manzili	+	+	家へ帰ります	Uyga qaytaman
Mamlakat/ shahar manzili	+	+	日本へ行きます	Yaponiyaga boraman
Qabul qiluvchi	cheklangan	+	友達へ手紙を書きます	Do‘stimga xat yozaman
Maqsad	–	+	仕事に行きます (に)	Ishga boraman
Vaqt	–	+	五時に会います (に)	Soat beshda/beshga uchrashamiz
Tajribachi	–	+	私にはこの本が好きです (に)	Menga bu kitob yoqadi
Fe’l boshqaruvi	–	+	先生に聞きます (に)	O‘qituvchidan so‘rayman (ablativ)

O‘xshashliklar.

– Ikkala birlik ham ot (yoki otlashgan so‘z)dan keyin keladi va fe’lga bog‘lanadi.

– Ikkalasi ham yo‘nalishli harakat fe’llari (borish, kelish, qaytish) bilan asosiy ma’noda mos keladi.

– Ikkalasida ham shaxs manzil bo‘lsa, ko‘makchi birlik (のところ / oldiga) talab etiladi.

– Ikkala tilda ham gap tartibi SOV bo‘lgani uchun birlik fe’ldan oldin keladi.

Farqlar.

– *Morfologik maqom:* へ – yuklama (alohida leksik birlik sifatida yoziladi, shakli o‘zgarmaydi); -ga – bog‘langan qo‘shimcha, o‘zakning oxirgi tovushiga ko‘ra -ga/-ka/-qa variantlariga ega.

– *Ma’no doirasi:* へ torroq, -ga keng.

– *Raqib birlik:* yapon tilida へ ning yonida に mavjud bo‘lib, ma’no yuki ular o‘rtasida taqsimlangan; o‘zbek tilida jo‘nalish kelishigi yagona.

– *Qo‘shma shakllar:* へ + の → への (日本への旅行); o‘zbek tilida bunday mexanizm yo‘q, qaratqich o‘rniga ko‘pincha sifatdosh yoki otlar birikmasi ishlatiladi: *Yaponiyaga sayohat*.

– *Chegara ma’nosi:* o‘zbekcha *-gacha* (chegara) va *tomon* (yo‘nalish) yapon まで va ～に向かって ga yaqin keladi; -ga bu ma’nolarni o‘zi bildirmaydi.

4. Muhokama

4.1. Tarjimada uchraydigan o‘xshashlik va farqlar

Yapon → o‘zbek. へ ni o‘zbek tiliga tarjima qilishda -ga deyarli har doim mos keladi. Bu 1-jadvaldagi barcha harakat misollarida ko‘rinadi. Istisno – ko‘chma ma’noli birikmalar: 未来への希望 («kelajakka umid», lekin ba’zan «kelajak haqidagi umid»), bu yerda o‘zbek tilida -ga o‘rniga *haqida* kabi boshqa vositalar tanlanishi mumkin.

O‘zbek → yapon. Teskari yo‘nalishda tanlov muammosi paydo bo‘ladi. -ga yo‘nalishli harakat bilan kelsa, へ yoki に ishlatiladi: *Maktabga boraman* → 学校へ/に行きます. Lekin -ga boshqa ma’noda kelsa (vaqt, maqsad, tajribachi, qabul qiluvchi, boshqaruv), faqat に (yoki boshqa yuklama) mumkin: *Soat beshga* → 五時に; *Ishga ketdim* → 仕事に行きました. Shu sababli o‘zbek tilida so‘zlashuvchi o‘quvchi uchun amaliy qoida: «-ga ni へ deb tarjima qilish faqat harakat fe’li va aniq yo‘nalish ma’nosi bo‘lganda; qolgan hollarda に dan boshlang».

Nomuvofiqlik namunalari. Yapon tilidagi に ba’zan o‘zbek tilida -ga emas, boshqa kelishikka mos keladi: 先生に聞きます → *o‘qituvchidan so‘rayman* (chiqish kelishigi, -dan); 友達に会います → *do‘stim bilan uchrashaman* (vositali yoki hamroh ma’noli *bilan*) yoki *do‘stimni ko‘raman* (tushum kelishigi). Bu holatlar へ ga taalluqli emas, ammo tarjimonlar uchun ham -ga ni yapon tiliga o‘tkazishda xato manbai bo‘ladi.

4.2. Pedagogik va amaliy ahamiyati

O‘zbek tilida so‘zlashuvchilar uchun yapon tilini o‘qitishda へ ni birinchi o‘rinda o‘zbekcha -ga bilan bog‘lash qulay, chunki yo‘nalish ma’nosida to‘liq mos keladi. Biroq

に ni o‘rgatishda -ga bilan avtomatik tenglashtirishning xavfi bor: に ning ba’zi funksiyalari o‘zbek tilida boshqa kelishiklar yoki ko‘makchilar bilan ifodalanadi. Shuning uchun darslarda uch bosqichli yondashuv taklif etiladi: (1) yo‘nalish ma’nosida へ = -ga, (2) に ni qo‘shimcha funksiyalari bilan ajratish, (3) へ va に ning uslubiy hamda ma’noviy nozikligini mustahkamlash.

4.3. Tadqiqotning cheklovlari

Misollar korpusdan emas, muallif tomonidan tuzilgan oddiy gaplardan iborat. Shuning uchun natijalar chastotaviy ma’lumot bermaydi. Bundan tashqari, o‘zbek tilining sheva xilma-xilligi va yapon tilining yozma/og‘zaki uslublari o‘rtasidagi farq hisobga olinmadi. Kelgusi tadqiqotlarda parallel korpus (yapon–o‘zbek tarjima matnlari) va so‘rovnomalar asosida tekshiruv o‘tkazish tavsiya etiladi.

5. Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko‘ra:

1. Yapon tilidagi へ (e) – torroq ma’noli yo‘nalish kelishigi yuklamasi bo‘lib, asosan harakat yo‘nalishi va manzilini bildiradi; o‘zbek tilidagi -ga esa yo‘nalishdan tashqari qabul qiluvchi, maqsad, vaqt, tajribachi va boshqaruv ma’nolarini ham ifodalovchi polifunksional qo‘shimchadir.

2. Harakat yo‘nalishi va manzili doirasida へ va -ga to‘liq mos keladi; yapon → o‘zbek tarjimasida へ deyarli doim -ga ga aylanadi.

3. O‘zbek → yapon tarjimasida -ga ning ma’nosiga qarab へ yoki に tanlanadi; yo‘nalishsiz ma’nolarda faqat に (yoki boshqa yuklamalar) ishlatiladi.

4. Morfologik jihatdan へ – yuklama, -ga – undoshlari o‘zgaruvchan bog‘langan qo‘shimcha.

5. Amaliy jihatdan へ ni -ga bilan bog‘lab o‘rgatish samarali, lekin に uchun bunday tenglashtirish xatolarga olib kelishi mumkin.

Keyingi tadqiqotlar uchun parallel korpus tuzish va に, まで, ～に向かって kabi boshqa birliklarni -ga, -gacha, tomon bilan qiyoslash istiqbolli yo‘nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Blake, B. J. (2001). Case (2nd ed.). Cambridge University Press.
2. Boeschoten, H. (1998). Uzbek. In L. Johanson & É. Á. Csató (Eds.), The Turkic Languages (pp. 357–378). Routledge.
3. Comrie, B. (1989). Language Universals and Linguistic Typology (2nd ed.). Blackwell.
4. Erdal, M. (2004). A Grammar of Old Turkic. Brill.
5. Frellesvig, B. (2010). A History of the Japanese Language. Cambridge University Press.
6. Iori, I., Takanashi, S., Nakanishi, K., & Yamada, T. (2001). Chūjōkyū o oshieru hito no tame no Nihongo bunpō handobukku [Handbook of Japanese grammar for teachers of intermediate and advanced learners]. 3A Corporation.
7. Iwasaki, S. (2013). Japanese (Rev. ed.). John Benjamins.
8. James, C. (1980). Contrastive Analysis. Longman.
9. Johanson, L., & Csató, É. Á. (Eds.). (1998). The Turkic Languages. Routledge.
10. Kononov, A. N. (1960). Grammatika sovremennogo uzbekskogo literaturnogo yazyka. Izd-vo AN SSSR.
11. Kuno, S. (1973). The Structure of the Japanese Language. MIT Press.
12. Mahmudov, N., & Nurmonov, A. (1995). O‘zbek tilining nazariy grammatikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
13. Martin, S. E. (1975). A Reference Grammar of Japanese. Yale University Press.
14. Minna no Nihongo: Shokyū I (1998). 3A Corporation.
15. Rahmatullayev, Sh. (2006). Hozirgi adabiy o‘zbek tili. Toshkent: Universitet.
16. Shibatani, M. (1990). The Languages of Japan. Cambridge University Press.
17. Sjoberg, A. F. (1963). Uzbek Structural Grammar. Indiana University / Mouton.
18. Teramura, H. (1982). Nihongo no shintakkusu to imi I [Japanese syntax and meaning I]. Kuroshio Shuppan.

19. Tsujimura, N. (2014). An Introduction to Japanese Linguistics (3rd ed.). Wiley-Blackwell.